

סידור רב יעקב עמדין, לימוד אחר התפלה

הן רבים עתה עם הארץ שלא למדו, או שאין טבעם מסוגל לעסק התורה בשלמות ונבראו לעסוק במשא ומתן כדי שיספקו מים ומזון לעבדי השם העוסקים בתורה תמיד. ואלו אין שואלין אותן על קביעות עתים בתורה, כי אין מבקשים זה מהם אי לאו בר הכי הוא. ועם הארץ העוסק בתורה גורם גם כן בכייה לבוראו, כי הלואי ולא יעמוס עליו זה המשא שאינו לפי טבעו, שהוא ודאי בכלל מי ש'אי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק! עם היות קרה לפעמים שעם הארץ נעשה תלמיד חכם לבסוף, אין מביאין ראיה ממעשה נסים - מילתא דלא שכיחא; ואזלינן בתר רובא בכל דוכתא. גם אין הדבור בכאן מעם הארץ שעבר עליו רוח טהרה ופורש מעסקי עולם הזה, ומשליך אחרי גוו עניני משא ומתן ועבודת קרקע, כענין רבי אליעזר בן הורקנוס בתחלתו - כי אז ודאי אשריו ואשרי חלקו. גם אין כל עמי הארץ שוין, כי כמה מיני עמי הארץ הן (ברכות מז). ולא יעלה בידו כלום רק מניעת ההטבה לתלמיד חכם, כי יאמר הלא אני עצמי תלמיד חכם ועוסק בתורה וקובע שיעור גמרא בכל יום שאין לו ולאבותיו חלק בה.

דלא זכי לה סמא דמותא (שבת פח), והשאת היצר היא. על זה המלצתי הכתוב (תהלים לו-ה) "דברי פיו און ומרמה, חדל להשכיל להיטיב". ירצה, היצר הרע בא על האדם במרמה לבטלו מהדבר הטוב שהחזיק לעסוק בו, כי אם רואה איש משכיל נפשו חשקה בתורה ומוכן להשכיל להיטיב בה תורתו אומנותו, הוא אומר לו: לא טוב הדבר לעסוק בתורה בלבד, שעל זה אמרו (יבמות קט) האומר אין לו אלא תורה, גם תורה אין לו"; גמילות חסדים, "חסד ואמת מן ינצרוהו" (תהילים סא-ט), ואיך יעסוק בגמילות חסדים מן שפרנסתו מצומצמת ודחוקה... על ידי עצה זו חדל מהמשכיל שהיה מצליח בתורה בשכלו להשכיל על ידי שמשיאו עצה להיטיב גם לאחרים.

ולסוחר המוצלח בעסקיו ומצאה ידו לגמול חסד ורואה אותו מיטיב לתלמידי חכמים ולעמלי תורה, בהיותו בלתי מסוגל להתמיד בתורה ולהחזיק בידיהם למען יחזקו בתורת השם, בא עליו לרמותו בהיפוך הטענות, ויאמר לו: לא כן אתה עושה לעסוק בקניני עולם עובר, ולעזוב תורת אלהיך חמדה גנוזה. כלך מהר מזה והסגר בביתך לקנות חכמה ותושיה לרוב; ואם תמעט בגמילות חסד על ידי כך, אין עליך אשם כי העוסק במצוה פטור מן המצוה ותלמוד תורה כנגד כולן, לכן אל תחוש לזולתך... ועל ידי זה גם כן התורה מתבטלת בהכרח, "דאי לאו עליא (העליון, עמי הארץ) לא מתקיים אתכליא (האשכולות, תלמידי חכמים)" (חולין צב); כי אין מחזיק ביד האחר, שעם הארץ הנברא להחזיק ביד התלמיד חכם להמציא פרנסתו, היה זוכה לעצמו ולתלמיד חכם, והיה חולק עמו. עכשיו זה וזה בטל; רעה אל רעה נוגעת. ועין של מעלה חוזרת ודומעת, לכן רבתה בכיה ואנחה, ערבה כל שמחה מפני שנפלו עמודי בית המדרש וחרבו ד' אמות של הלכה.

לכן הטוב והישר שיעמוד העם הארץ בשלו, ויזכה יותר על דרך זה אם מחזיק בעץ החיים כאמור. אכן לא מפני זה נפטר עם הארץ מדברי תורה לגמרי, כי אף על פי שבדאי הרי הוא פטור מקביעות עתים ושעות. מכל מקום לא נפטר מלהגות בה כל יומם ולילה דבר מועט, ובזה יצא ידי חובתו. ואם יש לו שעה פנויה ילמוד בספרים הנאותים לפי שכלו הן בלשון הקודש או לשון לע"ז - והעיקר שילמד ליראה את ה' ולשמור מצותיו כי בהם יחיה. אמנם בזה אין טענת אונס המזונות חלה כלל, וחייב בה כל אדם מישראל, בין עשיר בין עני בין בעל משא ומתן בין בעל מלאכה, ואפילו בעל יסורין וחולה צריך לקיימו בכל יום, אין נקי.